

NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 08641

HANEH SENESH

Aharon Meged

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

חנה סענעש

פון

אהרון מעגעד

רעדאָקטירט פון שמחה רובינשטיין

איבערגעזעצט פון העברעיש

מ. ח.

אילוסטרירט פון

לעסלאַ מאַטויליי

שער-בלאַט: יחיאל שיינבלום

פאַרלאַג: יידישע שול

מאַנטרעאל, תשכ"ט

CHANA SENESH

by **A. MEGED**

Edited by S. RUBINSTEIN

From the Hebrew

M. H.

ILLUSTRATIONS: LASLOW MATULAY

COVER: YECHIEL SHAINBLUM

JEWISH SCHOOL PUBLISHING HOUSE

7950 Wavell Rd.

Cote St. Luc 268, Que.

Printed in Canada by

METRO-GRAPHIC CORPORATION

Montreal, Quebec

1972

פאַרלאַג יידישע שול
ביי די מאַנטרעאלער
יידישע פרץ-שולן און פאַלקס-שולן
געגרינדעט פון ירושה פאַנד
אין אַנדענק פון
נילאַ און אָטאָ ליבערמאַן ע"ה
(קאַראַקאַס, ווענעזועלאַ)

Jewish School Publishing House of the
JEWISH PEOPLE'S SCHOOLS
JEWISH PERETZ SCHOOLS
Established by a Gift from the Estate of
NILA & OTTO LIEBERMAN
(Caracas, Venezuela)

א

אין דער שטאָט בודאָפעשט. אין אונגערן. האָט געלעבט אַ
יידישע פּאַמיליע מיטן נאָמען סענעש. דער פּאָטער האָט געהייסן
בעלאַ סענעש. די מוטער — קאַטערינאַ. די טאַכטער — חנה און
דער זון — גיורא.

די פּאַמיליע האָט געוואוינט אין אַ גרויס הויז. אויף אַ באַרג.
ניט ווייט פון דער שטאָט. לעבן הויז איז געווען אַ שיינער גאַרטן
מיט אַ סך ביימער.

דער פּאָטער, בעלאַ סענעש, איז געווען אַ שרייבער, ער
פלעגט שרייבן זייער שיינע דערציילונגען אין דער אונגערישער
שפּראַך. אַלע קינדער האָבן געלייענט זיינע דערציילונגען.

חנה איז געווען אַ שיינ מיידעלע מיט גרויסע אויגן, פול מיט
ליכט. ווען מענטשן האָבן זי געזען אין גאַס, האָבן זיי געזאָגט. איי-
נער צום צווייטן: — ווי שיינ איז דאָס מיידעלע! דאָס ליכט אין
אירע אויגן איז ווי דאָס ליכט פון דער זון.

חנה איז געווען אַ תלמידה אין אַן אונגערישער שול. זי איז
געווען די בעסטע אין קלאַס. אַלע קינדער האָבן זי ליב גע-
האַט. זי האָט אַוועקגעגעבן אַ סך צייט צו לייענען ביכער. ווי
נאָר זי איז געקומען פון דער שול, האָט זי זיך אַוועקגעזעצט
אין איר צימער און געלייענט. אַדער געשריבן. פאַרנאַכט פלעגט
זי ארויסגיין אין גאַרטן און אַרומשפּאַצירן צווישן די ביימער.
זי האָט זייער ליב געהאַט די ביימער און די פייגעלעך, דעם הימל
און דאָס ליכט פון דער זון.

איינמאָל איז חנה אַריינגעגאַנגען צו איר פּאָטער אין צימער
אַריין און געזען אַז ער שרייבט אַ דערציילונג.

— טאַטע, — האָט חנה געזאָגט — איך וויל אויך ווערן אַ
שרייבערין, ווי דו. —

— ווען דו וועסט גרעסער ווערן, טאַכטער — האָט דער פאָ-
טער געזאָגט — וועסטו אויך ווערן אַ שרייבערין. —
אין יענע טעג האָט חנה געשריבן אַ קליין ליד:
אַזויפיל זון, אַזויפיל שטראַלן,¹
פייגל זינגען, קולות שאַלן.²
דאָס גאַנצע לאַנד איז ווי אַ גאַרטן —
אויך מײן האַרץ זינגט איצטער דאָרטן.

ב

אין אַ צײַט אַרום איז חנה׳ס פאָטער שווער קראַנק געוואָרן.
מ׳האַט אים גענומען אין אַ שפיטאַל אַרײַן. אין דער היים איז גע-
ווען זײער טרויעריק.

יעדן טאָג איז חנה געגאַנגען, מיט איר מוטער, אין שפיטאַל
אַרײַן צו זען דעם טאַטן.

אײנמאַל, אויפן וועג צום שפיטאַל, האָט חנה געפרעגט בײַ
איר מוטער: — פאַרוואָס האָט גאָט באַשאַפן דאָס שלעכטס אויף
דער וועלט? —

— גאָט האָט באַשאַפן נאָר דאָס גוטע, טאַכטער — האָט די
מוטער געענטפערט — שלעכטע מענטשן האָבן געטאָן דאָס, וואָס
איז שלעכט.

אויב אַזוי, פאַרוואָס זשע ווערן גוטע מענטשן קראַנק און
שטאַרבן? — האָט חנה ווייטער געפרעגט.

די מוטער האָט גאַרנישט געענטפערט.

חנה איז אַרײַן מיט דער מוטער צום פאָטער אין שפיטאַל

¹ Rays. ² Cheer.

צימער. ס'איז געווען שטיל אין צימער. דעם פאָטערס אויגן זיי-
נען געווען צוגעמאַכט.

— טאַטע, טאַטע! — האָט חנה דערשראָקן אויסגערופן.
דער פאָטער האָט געעפנט די אויגן און שטילערהייט גע-
זאַגט:

— זיי געזונט, חנה, טאַכטער מיינע. זיי געזונט, קאַטערינאַ,
מיין ליבע פרוי. איך וועל באַלד שטאַרבן.

— ניין, ניין! טאַטע, דו וועסט לעבן, וועסט לעבן! — האָט חנה
זיך שטאַרק צעוויינט און געבליבן ליגן מיט איר קאָפּ אויפן פּאָ-
טערס בעט.

די מוטער איז געזעסן לעבן דעם קראַנקן און שטילערהייט
געוויינט.

און דער פאָטער האָט געזאַגט:

— חנה, קינד מיינס, איך גיי פון דיר אַוועק און איך וויל, אַז
דו זאָלסט אויסוואַקסן און זיין אַ גרויסער מענטש. זאָלסט טאַן
גוטס פאַר אַלע מענטשן. איך וויל זאָלסט ברענגען גוטס אויף
דער וועלט. איך ווייס, חנה, אַז אויב דו וועסט וועלן וועסטו קע-
נען אַ סך אויפטאַן.³ זיי געזונט, מיין טייער קינד. זיי געזונט, ליבע
קאַטערינאַ, זאָל גיורא, מיין זון, זיין געזונט.

— ניין, ניין! גוטער טאַטע מיינער, ניין! — האָט חנה געהאַלטן
אין איין רופן און וויינען.

נאָר דער טאַטע האָט שוין נישט געענטפערט. ער האָט פאַר-
מאַכט די אויגן און איז געשטאַרבן.

ג

ס'איז געווען שטיל אין הויז און זייער טרויעריק אין אַלע
צימערן. חנה איז די גאַנצע צייט געזעסן אין איר ווינקעלע⁴ און

³ Achieve.

⁴ Corner.

האַט געוויינט. נאָך פאַרנאַכט צו פלעגט זי אַרויסגיין, אויף אַ
ווייל, אין גאַרטן אַריין.

זי האָט אַ סך געשריבן פאַר דער צייט. זי האָט געשריבן לי-
דער און דערציילונגען.

איינמאַל איז די מוטער אַריינגעקומען צו איר אין צימער
אַריין און געזען אַז זי שרייבט.

— וואָס שרייבסטו, חנה? — האָט די מוטער געפרעגט.

— איך שרייב וועגן אַלץ, וואָס עס טוט זיך ביי מיר אין

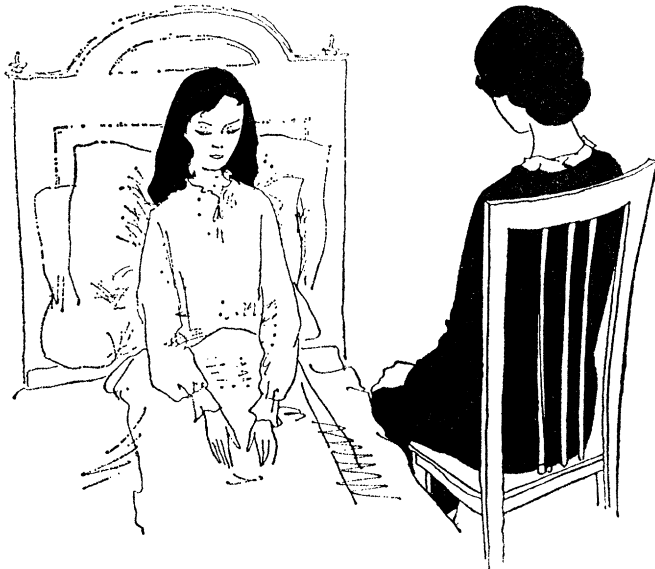
האַרצן. — האָט חנה געזאָגט.

— דערצייל מיר, חנה, וועגן דעם. — האָט די מוטער געבעטן.
און חנה האָט דערציילט:

— ווען איך גיי שפּאַצירן⁵ אויפן באַרג, מוטער, דאַכט זיך
מיר אַז איך הער אַ קול, און דאָס איז דעם טאַטנס קול, וואָס זאָגט
צו מיר: — חנה, דו וועסט ברענגען גוטס אויף דער וועלט, דו
וועסט טאָן גרויסע זאַכן פאַר די מענטשן. — און איך ווייס ניט
וואָס צוטאָן. —

— דו וועסט וויסן, ווען דו וועסט גרויס ווערן, מיין טאַכטער —
האָט די מוטער געזאָגט מיט אַ טרויעריקער שטימע.
— יאָ, מוטער — האָט חנה מוטיק⁶ צוגעשטימט⁷ און אַ קוש
געטאָן דער מוטער.

— ליבע חנה, — האָט די מוטער ווייטער גערעדט — איך בין
דיין מוטער, אָבער אויך דיין געטרייע חבר'טע. איך האָף אַז דו
וועסט מיר תמיד אלץ דערציילן וואָס עס איז ביי דיר אויפן
האַרצן. —

⁵ Walk.

⁶ Courageously.

⁷ Consented.

— יא, מוטער, וואָס עס זאָל ניט זיין וועל איך דיר אלץ דער-
ציילן.

ד

יאָרן זיינען אַוועק. חנה איז דעמאָלט געוואָרן זעכצן יאָר
אַלט. זי איז געווען די בעסטע תלמידה אין דער גאַנצער שול. זי
האַט געשריבן נאָך בעסערע לידער און דערציילונגען ווי פריער
— און די מענטשן, וואָס האָבן זיי געלייענט, האָבן געזאָגט:

— חנה וועט זיין אַ גרויסע שרייבערין.

איינמאָל אינדערפרי, נאָך די ווינטער וואַקאַציעס, איז חנה
צוריקגעקומען אין שול אַריין און איז אַריין, מיט אַלע תלמידים.
אין איר קלאַס. ס'איז געווען שטיל אין צימער און דער לערער
איז אויפגעשטאַנען און האָט געזאָגט: — אַ גוט מאַרגן אייך תלמי-
דים און תלמידות! ס'הויבט זיך היינט אָן אַ ניי לערן יאָר. איך האָף
אַז איר וועט גוט לערנען דאָס קומענדיקע יאָר און זיין גוטע זין
און טעכטער פון אונדזער לאַנד אונגערן. עס זיינען פאַראַן אַ
סך שלעכטע זאַכן אויף דער וועלט, נאָר איך וויל האָפן, אַז
איר וועט ברענגען גוטס דער וועלט און פאַרבעסערן דאָס
שלעכטס. און איצט, ווי אלע יאָרן, וועלן מיר זען, אַז איינער פון
די תלמידים, זאָל אויסגעקליבן ווערן צו זיין דער פאַרשטייער⁸
פון קלאַס. וועמען ווילט איר אויסקלייבן? —

— חנה סענעש, חנה סענעש! — האָבן אויסגערופן כמעט אַלע
תלמידים. אַלע האָבן חנה'ן ליב געהאַט און געוואוסט אַז זי איז
די בעסטע תלמידה.

נאָר איין תלמידה האָט זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט:
— ניין, חנה סענעש קען ניט רעפרעזענטירן דעם קלאַס.
— פאַרוואָס ניט? — האָבן אויסגעשריגן די תלמידים.

⁸ Representative.

— ווייל זי איז אַ יידיש מיידל. — האָט די תלמידה ביז געענט-
פערט.

(די תלמידים האָבן ביז דעמאָלט ניט געוואוסט, אַז חנה סע-
נעש איז אַ יידיש קינד).

ס'איז געוואָרן שטיל אין קלאַס. קיינער האָט גאָרניט ניט גע-
זאָגט. חנה האָט אויך גאָרניט ניט געזאָגט. זי איז אויפגעשטאַ-
נען און איז אַרויס פון קלאַס. זי איז גיך געלאָפן אַהיים, אַריין
אין איר צימער, פאַרמאַכט די טיר און אַנגעהויבן צו וויינען, איר
מוטער האָט דערהערט, אַז זי וויינט, האָט זי געעפנט די טיר און
געפרעגט:

— פאַרוואָס וויינסטו, קינד מיינס? וואָס האָט פאַסירט? —
חנה האָט ניט געענטפערט.

— חנה, טעכטערל — האָט די מוטער זי געבעטן — דו האָסט
דאָך אַמאָל מיר צוגעזאָגט, אַז דו וועסט מיר אַלעס דערציילן,
וואָס ס'איז ביי דיר אויפן האַרצן, געדענקסט חנה'לע? —
— יאָ, מוטער, איך געדענק — האָט חנה שטיל אַרויסגעשעפ-
טשעט¹⁰ און טרערן זיינען איר געשטאַנען אין די אויגן — איך
וועל דיר דערציילן.

און זי האָט דערציילט דער מוטער, וואָס עס איז געשען אין
שול, ווען זי האָט פאַרענדיקט צו דערציילן, האָט זי ווידער
אויסגעבראַכן אין אַ ביטער געוויין און אויסגערופן:

— ניין, מאַמע, מער וועל איך אין דער שול ניט גיין, איך וויל
מער ניט זיין אין אונגערן, מ'האַט אונדז דאָ ניט ליב, מ'האַט ניט
ליב די יידן, איך וועל אַוועק פון דאַנען.

— אָבער ס'איז אומעטום אַזוי, חנה'לע, וואוהין וועסטו גיין? —
— כ'ווייס נאָך ניט, מאַמע.

⁹ Happened. ¹⁰ Whispered.

ה

ביז איצט האָט חנה אליין ניט געוואוסט, אז זי איז ניט קיין
אונגעריש מיידל. זי האָט יאָ געוואוסט אַז זי איז אַ יידיש קינד —
און ניט געוואוסט, ווייל איר פאָטער און מוטער האָבן זיך תמיד
געטראָפֿן ¹¹ נאָר מיט ניט יידן אין אונגערן און קיינמאָל ניט גע-
רעדט מיט איר וועגן יידן און איר גאַרניט דערציילט וועגן דעם
יידישן פּאָלק. בלויז דריי מאָל אַ יאָר פלעגט חנה גיין צוזאַמען
מיט אירע עלטערן אין טעמפל אַרײַן; די צוויי טעג פון ראש השנה
און יום כיפור.

איינמאָל האָט חנה אַ פרעג געטאָן ביי איר מוטער:

— מאַמע, זיינען יידן אַ פּאָלק?—

— יאָ. — האָט די מוטער געענטפערט.

— איז וואו זשע איז דאָס יידישע לאַנד?—

— יידן האָבן ניט קיין לאַנד. זיי לעבן אין אַלע לענדער פון

דער וועלט. —

— פאַרוואָס האָט יעדער פּאָלק אַ לאַנד און יידן האָבן ניט קיין

אייגן לאַנד?—

— מיט אַ סך, אַ סך יאָרן צוריק האָבן יידן געהאַט אַ לאַנד

און ס'האָט געהייסן ארץ ישראל.—

— לעבן אויך היינט צוטאָג יידן אין ארץ ישראל?—

— יאָ, אויך היינט לעבן דאָרט יידן, נאָר ניט קיין סך... אָבער

פאַרוואָס פרעגסטו דאָס, טאָכטער, אַלע די פּראַגעס?—

חנה האָט ניט געענטפערט. פון דעם טאָג אָן האָט זי אַ סך

געטראַכט וועגן דעם לאַנד ישראל און דעם פּאָלק ישראל.

¹¹ Met.

פון יענער צייט אָן האָט חנה אָנגעהויבן צו לייענען ביכער וועגן יידן. אין איר פּאָטערס צימער זיינען געשטאַנען שאַ-פעס¹² פול מיט ביכער, אָבער צווישן די אַלע ביכער האָט זי געפונען בלויז איין בוך פון יידן. דאָס איז געווען דער תנ"ך אין דער אונגערישער שפּראַך.

חנה האָט זיך גענומען לייענען דעם תנ"ך און זי האָט באַקן-מען חשק¹³ נאָך און נאָך צו לייענען. די געשיכטעס פון תנ"ך זיינען איר שטאַרק געפעלן געוואָרן און די ווערטער פון די נביאים זיינען געווען וואונדערלעך שיין אין אירע אויגן.

די מיינונגען פון די נביאים וועגן גוטס און שלעכטס, וועגן גאָט און מענטש, וועגן יידישן פּאָלק און אַנדערע פעלקער זיינען געוואָרן ווי אַ ליכט פאַר איר נשמה. זי האָט אַלץ אַרום זיך געזען אין אַ נייער באַלויכטונג.¹⁴

— און וואָס איז געשען מיט די יידן נאָך דער תנ"כישער צייט?

— האָט חנה זיך געפרעגט.

אין איר פּאָטערס ביכער האָט חנה ניט געפונען קיין ענט-פער אויף דער פּראַגע. זי איז אַוועק אין דער גרויסער שטאַטי-שער ביבליאָטעק, אין בודאַפעסט און געפרעגט:

— איז דאָ אַ געשיכטע פון יידישן פּאָלק נאָך דער צייט

פון תנ"ך?—

— אין דייטש — האָט מען איר געזאָגט — איז דאָ אַזאַ גע-

שיכטע בוך.—

חנה האָט געהאַט געלערנט דייטש אין איר פּריערדיקער שול און זי האָט גוט געקענט די שפּראַך. האָט זי גענומען אין דער ביבליאָטעק, דאָס בוך „די געשיכטע פון די יידן“, עס אַהיים

13 Desire. 12 Bookcases. 14 Light.

געבראַכט און געלייענט ביז שפעט אין דער נאַכט אריין. דעם צווייטן אָוונט האָט זי שוין געלייענט וועגן „דעם אויפשטאַנד פון די חשמונאים“, וועגן דעם קאַמף פון „יהודה המכבי“ און דעם יום-טוב פון ליכט: חנוכה.

אין יענע טעג איז חנה געווען ווי אַ מענטש, וואָס איז זייער לאַנג געזעסן אין דער פינצטער און האָט פּלוצים דערזען אַ גרויס ליכט. חנה האָט שטאַרק ליב באַקומען יהודה המכבי. זי האָט אין בוך געפונען איר באַליבטן העלד. האָט זי זיך איינמאַל אַוועקגעזעצט און אַנגעשריבן אַ שיינע דערציילונג.

אַנגערופן האָט זי די דערציילונג: יהודה המכבי.

ז

אין יענעם ווינטער האָט חנה צום ערשטן מאַל געפייערט דעם יום-טוב חנוכה. זי האָט פאַרבעטן ¹⁵ צו זיך אַהיים אייניקע יידישע יינגלעך און מיידלעך. אין דעם שיינעם צימער, אין זייער הויז, איז געווען אַ סך ליכט. אַ גרויסע מנורה איז געשטאַנען אויפן טיש. חנה'ס מוטער האָט אַנגעצונדן די חנוכה ליכטלעך. אַלע האָבן געזונגען חנוכה לידער און געשפילט פאַרשיידענע שפילן און געגעסן געשמאַקע מאַכלים.

אין מיטן דער שמחה, האָט איין יינגל אויסגערופן:

— מיר ווילן הערן אַ דערציילונג, וואָס חנה האָט אַנגע-

שריבן!—

יא, יא חנה! — האָבן די אַנדערע איינגעשטימט ¹⁶ — לייען

אונדז, חנה, אַ דערציילונג. —

און חנה האָט זיי געלייענט די דערציילונג וועגן יהודה המכבי, וואָס זי האָט אַנגעשריבן.

¹⁵ Invited. ¹⁶ Agreed.

ווען זי האָט געענדיקט לייענען די דערציילונג, האָט זי גע-
זאָגט:

— חברים, יהודה המכבי האָט געקעמפט מיט די גריכן, כדי
צו ראַטעווען¹⁷ די יידן אין ארץ ישראל. לאַמיר אויך זיין ווי
יהודה המכבי. אין אַלע לענדער האָט מען פיינט די יידן. לאַמיר
ראַטעווען די יידן פון זייערע שונאים!—

חנה האָט די ווערטער אַרויסגעזאָגט מיט אַ ציטער אין האַרצן
און זיי זיינען זייער געפעלן געוואָרן אַלע צוהערער. אָבער וואָס
זאָל מען טאָן? ווי אַזוי זאָל מען ראַטעווען די יידן? — דאָס האָט זי
נאָך אַליין ניט געוואוסט.

נאָכן לייענען און נאָך דעם ווי זי האָט פאַרענדיקט איר רע-
דע, איז צו איר צוגעגאַנגען אַ בחור און געזאָגט:

— איך הייס זאב. איך האָב געהערט די דערציילונג, וואָס דו
האַסט היינט געלייענט, חנה. עס איז זייער אַ שיינע דערציילונג.
— און ווער זענט איר? ס'איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך
זע אייך. איך האָב אייך נאָך קיינמאָל ניט געזען פריער. —

— איך בין פון ארץ ישראל, פון דעם דאָרף נהלל.
— פון ארץ ישראל, פון דעם דאָרף נהלל? — האָט חנה
דערשטוינט¹⁸ איבערגעחזרט — טאַקע פון ארץ ישראל? קום
זיך מיט מיר און דערצייל מיר מער וועגן דעם לאַנד, דערצייל
מיר אַלצדינג. איך וויל זייער אַלץ וויסן וועגן דעם לאַנד. —

די אַנדערע בחורים און מיידלעך זיינען שוין לאַנג אַהיים גע-
גאַנגען. נאָר חנה און זאב זיינען נאָך אַלץ געזעסן און זאב האָט
איר דערציילט וועגן דעם לעבן אין ארץ ישראל — וועגן די שטעט
און דערפער, וועגן די מענטשן, וואָס אַרבעטן דאָרט אויף די
פעלדער און אין די גערטנער און וועגן די יינגלעך און מיידלעך.

¹⁷ Save.

¹⁸ Astonished.

וואָס לעבן דאָרט אַ גליקלעך לעבן. צום סוף האָט ער איר דער-
ציילט וועגן דעם דאָרף נהלל און איר געזאָגט. אַז דאָרט איז דאָ
אַ שול פאַר מיידלעך, וואָס לערנען זיך ווי צו באַאַרבעטן¹⁹
די ערד.

אַלץ, וואָס חנה האָט געהערט, איז פאַר איר געווען ווי אַ
חלום. זי האָט זייער אָפט זאבן געשטעלט פאַרשיידענע פראַגעס
און געהאַלטן אין איין בעטן: — דערצייל נאָך, זאב! דערצייל, דער-
צייל נאָך! איך וויל אַלץ וויסן. —

זאב האָט איר צוליב געטאָן און ווייטער דערציילט, ביז דער
זייער האָט געקלונגען: איינס, צוויי און דריי.
— דריי אַ זייגער! — האָט זאב זיך אַ כאַפּ געטאָן, געזאָגט
„שלום“ און איז גיך אוועקגעגאַנגען.

ח

פון יענער נאַכט אָן האָט חנה כסדר געטראַכט וועגן דעם,
ווי אַזוי זי זאָל קומען קיין ארץ ישראל. זי האָט ביי זיך אין נאָ-
טיץ ביכעלע פאַרשריבן:

— איך וויל נאָר איין זאך: עולה זיין קיין ארץ ישראל און ווערן
אַ חלוצה. אַרבעטן אין פעלד. אַרבעטן פאַר מיין לאַנד. איך קען
מער ניט לעבן דאָ אין אונגערן. איך וויל עפעס טאָן פאַר מיין
יידיש פּאָלק, איך קען עס טאָן נאָר אין ארץ ישראל. —

זי האָט זיך גענומען לערנען העברעאיש, געלייענט ביכער
וועגן ארץ ישראל און געשריבן אַ בריוו צו דער שול אין
נהלל. אין דעם בריוו האָט זי זיך אָנגעפרעגט, צי זי קען ווערן אַ
תלמידה אין דער שול פאַר אַגריקולטור. מען האָט איר געענט-
פערט. אַז זי זאָל קומען לערנען.

¹⁹ Cultivate the ground.

חנה'ס האַרץ איז פול געוואָרן מיט פרייד. — איך פֿאַר איצט
קיין ארץ ישראל. — האָט זי גליקלעך אויסגערופן.
נאָר איין זאָך האָט זי געערגערט, ווען זי האָט זיך אַ פּרעג
געטאַן: — וואָס וועט זיין מיט מיין מאַמען? איך האָב דאָך אַזוי
ליב מיין מוטער. —

חנה האָט געוואוסט, אַז איר מוטער וועט ניט וועלן אַוועק-
פֿאַרן קיין ארץ ישראל.

— ווי וועל איך קענען לעבן דאָרט אָן דער מאַמען? — האָט זי
ביי זיך געטראַכט — און ווי וועט די מאַמע קענען לעבן אָן מיר? —
— ס'וועט מוזן אַזוי זיין — האָט זי באַשלאָסן, נאָך אַ לאַנג
טראַכטן — איך וועל צוערשט פֿאַרן און די מאַמע וועט דערנאָך
נאָכקומען. איך וועל איר שרייבן און זי וועט מיך געוויס פֿאַלגן
און קומען צו מיר. —

אין אַוונט איז חנה אַריינגעגאַנגען צו איר מוטער אין צימער
אַריין.

— מאַמע, — האָט זי געזאָגט — איך וויל מיט דיר עפעס
רעדן. —

— רעד, מיין קינד, רעד, וואָס ווילסטו זאָגן? —
— געדענקסטו, אַז איך האָב דיר איינמאָל צוגעזאָגט, אַז איך
וועל דיר אַלעס דערציילן, וואָס איך טראַכט און וואָס איך וויל
טאַן? —

— יאָ חנה, אַזוי האָסטו מיר אַמאָל צוגעזאָגט. —
— וויל איך דיר דערציילן, אַז איך וויל אַוועקפֿאַרן קיין ארץ
ישראל, מאַמע, איך קען דאָ מער ניט לעבן. —

— חנה, טאַכטער מיינע, — האָט די מוטער אויסגערופן —
וואָס רעדסטו? וואָס הייסט דו וועסט פון דאַנען אַוועקפֿאַרן? —

— דאָס לאַנד איז ניט מיין לאַנד. איך וויל לעבן אין מיין אייגן
לאַנד. אין לאַנד, וואָס מיינע ברידער, די יידן, לעבן דאָרט און אַר-
בעטן דאָרט. איך וויל אַרבעטן אין פעלד, אין אַ יידיש דאָרף.
— מיין טייערע חנה, דו ווילסט גיין אַרבעטן אין פעלד? דו,
וואָס שרייבסט אַזעלכע שיינע לידער און דערציילונגען, ווי דיין
פאָטער האָט געשריבן, דו דאַרפסט זיין אַ שרייבערין, ווי דיין פאָ-
טער איז געווען. אַלע זאָגן דאָס.—

— ניין מאַמע, איך וויל טאָן עפעס פאַר מיין פאָלק. מיין אָרט
איז אין ארץ ישראל. דו געדענקסט, מאַמע, אַז דער טאַטע האָט
פאַר זיין טויט געזאָגט, אַז איך וועל אויפֿטאָן גרויסע זאַכן, אויב
איך וועל נאָר וועלן, איך וויל איצט, מאַמע, לעבן אין ארץ
ישראל.

די מוטער האָט אַ מינוט געשוויגן, דערנאָך האָט זי געזאָגט:
— חנה, דו ביסט שוין אַ גרויס מיידל. איך וויל ניט אַז דו
זאָלסט אַוועקפאַרן פון דאַנען. נאָר אויב דו ווילסט, מיט דיין
גאַנצן האַרצן, פאַרן, קען איך דיר ניט זאָגן: פאַר ניט.—
חנה האָט אַרומגעכאַפֿט ²⁰ די מוטער און זי געקושט און גע-
זאָגט:

— מאַמע, דו ווייסט ווי איך האָב דיך ליב. דו וועסט אויך קו-
מען קיין ארץ ישראל. וועסט שפעטער קומען, מאַמע. ניט אמת!—
— איך ווייס ניט, קינד מיינס. איך ווייס ניט.
— א גוטע נאכט, מאַמע!

ט

עס איז געווען אַ שיינער טאָג. די זון האָט פאַרשפרייט ליכט.
אויפן ים לעבן דער שטאָט טריעסט איז געשטאַנען אַ שיף. אויף

²⁰ Embraced.

דער שיף זיינען, איינס לעבן צווייטן, געשטאנען די מוטער און די טאכטער. זיי האבן ניט ארויסגעזאגט קיין ווארט, געקוקט זיך אין די אויגן אריין און די אויגן האבן שוין איבערגעגעבן דעם גאנצן צער פון הארצן.

ס'האט זיך דערהערט דאס פייפן פון דער שיף סירענע: טו-הו, טו-הו... א סך מענטשן זיינען ארויף אויף דער שיף. נאך די מוטער און די טאכטער האבן נאך אלץ ניט ארויסגערעדט קיין ווארט.

חנה האט געוואלט וויינען, זי האט אבער ניט געקענט. זי איז געווען זייער טרויעריק, זי האט געטראכט: ווער ווייסט ווען איך וועל ווידער זען מיין מוטער?

אויך אין דער מוטערס אויגן זיינען ניט געווען קיין טרערן. נאך איר הארץ האט געוויינט: חנה פארט אוועק, אויך גיורא, מיין זון איז ניטאָ. ער לעבט אין פראַנקרייך. איך וועל זיין אליין אין בודאפעסט. אָן אַ זון, אָן אַ טאכטער... און וואָס וועט זיין מיט חנה'ן אין ארץ ישראל? די אראבער באַפֿאלן²¹ דאָרט יידן און הרגענען זיי...

— ווען וועל איך דיך ווידער זען חנה'לע? — האט זי טרויעריק געזאגט. ס'האט זיך דערהערט דער צווייטער פייף פון דער שיף: טו-טו... באַלד וועט די שיף אוועק אין וועג אריין. ס'איז שווער געווען פאר דער מוטער און דער טאכטער זיך צו געזעגענען.

ס'האט זיך דערהערט דער דריטער פייף.

— שלום, ליבע מוטער... —

— שלום, טאכטער מיינע... —

— דו וועסט צו מיר קומען, מוטער, אַ יאָ, דו וועסט קומען?

איך וועל דיר שרייבן, מאמע, און דו וועסט קומען. גאָר אינגיכן. —

²¹ Attack.

— ס'קען זיין... זיי געזונט, מיידעלע מיינס...—

די מוטער איז אַראָפּ פון שיף. דער ים איז געווען שיין. די שיף איז אַרויס אינעם אָפענעם ים אַריין. די מוטער איז נאָך לאַנג געשטאַנען און געקוקט אויף דער שיף, וואָס דערווייטערט זיך, אויף חנה'ן, וואָס שטייט דאָרט און פּאַכעט²² מיט דער האַנט: שלום! שלום!

י

פיר טעג איז די שיף געווען אויפן ים. דעם גאַנצן וועג איז די פרייד געווען זייער גרויס. אויף דער שיף זיינען געווען אַ סך מענטשן, וואָס זיינען געפאָרן קיין ארץ ישראל. דאָס זיינען גע-ווען חלוצים. חנה איז געווען איינע פון זיי. זיי האָבן געזונגען לי-דער, און דערציילט מעשיות און גערעדט וועגן דעם לעבן אין ארץ ישראל. אויך חנה האָט מיט זיי מיטגעזונגען און זיך צו-געהערט צו זייערע דערציילונגען.

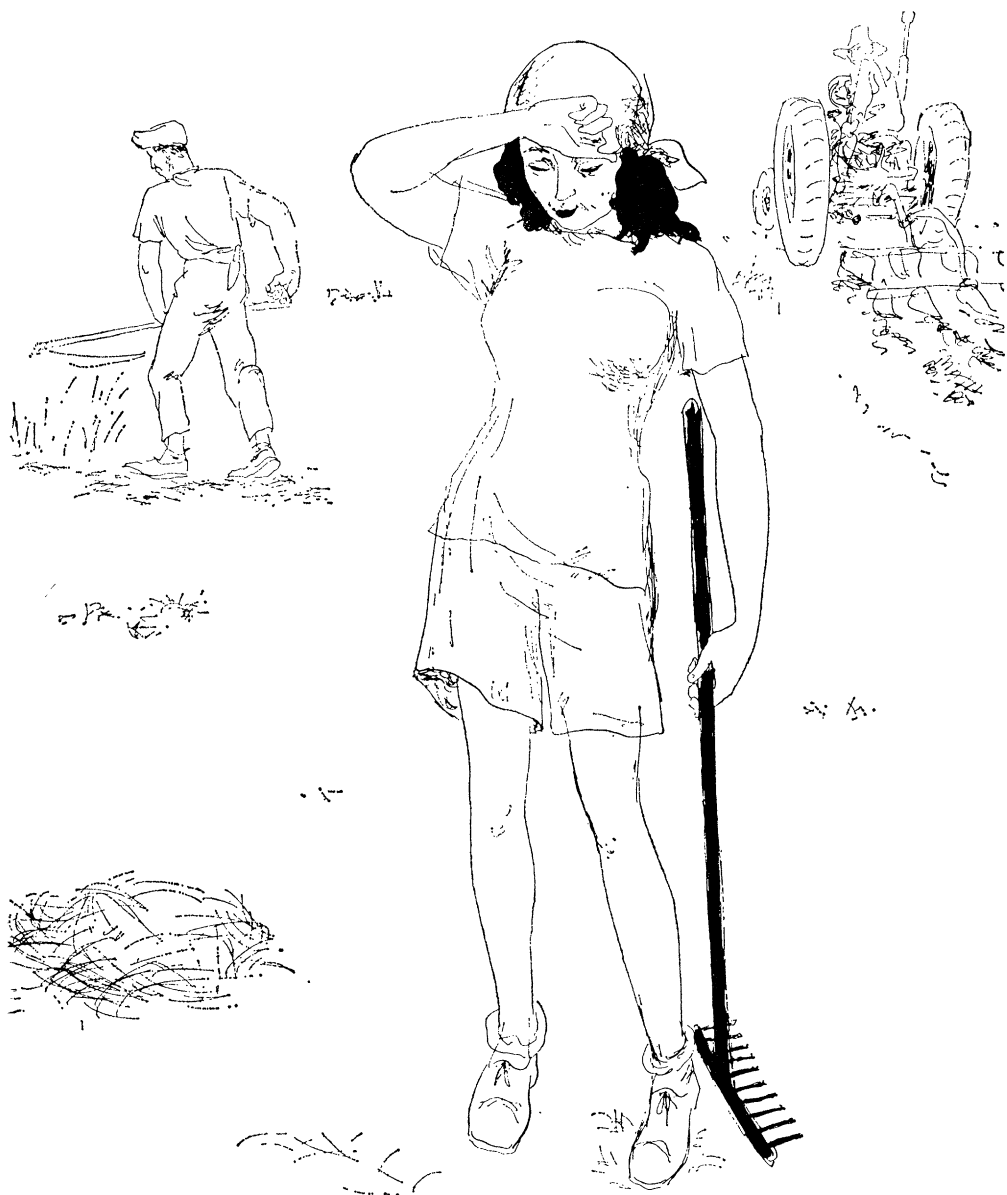
אויף דעם פערטן טאָג אין אַוונט זיינען אַלע געשטאַנען אויף דער דעק פון דער שיף. זיי האָבן געוואָלט זען פון ווייטן דאָס לאַנד ישראל. ס'איז געווען אַ ליכטיקע נאַכט. די חלוצים האָבן די גאַנצע נאַכט געזונגען. ווען ס'איז אַרויס דער מאָרגנשטערן — האָט מען געזען פון ווייטנס אַ הויכן באָרג און אויף אים קליינע שטיבעלעך.

— ארץ ישראל! ארץ ישראל! — האָבן אַלע אויסגערופן מיט

פרייד.

ס'איז אויפגעגאַנגען די זון. די שיף האָט זיך דערנענטערט צום ברעג און איז געבליבן שטיין אויפן ים לעבן חיפה. שיין איז געווען דער באָרג כרמל מיט די הויכע ביימער און די ווייסע הייזער. ווען די שיף איז שטיין געבליבן האָבן אַלע געזונגען

²² Waves.

„התקוה“. א סך מענטשן זיינען געווען ביים ברעג און אויך זיי האבן מיטגעזונגען די „התקוה“. חנה איז אַראָפּגעגאַנגען פון שיף.

— איך בין אין ארץ ישראל! — האָט זי אויסגערופן מיט פרייד.

נהלל איז אַ גרויס דאָרף. אַ סך הייזער האָט דאָס דאָרף און לעבן יעדן הויז — אַ פעלד און אַ גאַרטן. לעבן דאָרף געפינט זיך אויך די שול פאַר די מיידלעך, וואו מען לערנט זיך אַגריקולטור, ערד אַרבעט. די תלמידות פון דער שול זיינען יידישע מיידל-לעך, וואָס זיינען געקומען פון פאַרשיידענע לענדער.

חנה איז געוואָרן איינע פון די תלמידות אין דער נהלל שול. זי האָט געאַרבעט פון: אינדערפרי ביז שפעט אין אָוונט אַריין, און אין אָוונט האָט זי נאָך געלערנט העברעיש. תנ"ך און אנדערע לימודים.

צוויי יאָר האָט חנה געלערנט אין דער שול פון נהלל און איז געוואָרן אַן אמתע טאַכטער פון ארץ ישראל. זי האָט איצט געקענט העברעיש, געקענט דאָס לעבן פון די מענטשן און דאָס לאַנד.

נאַכדעם ווי זי האָט געענדיקט דאָס לערנען אין דער שול, איז זי אַוועק זען דאָס לאַנד. זי האָט געזען אַ סך דערפער און שטעט. צום סוף איז זי געקומען צו אַן אַרט מיטן נאָמען „שדות-ים“. דאָס דאָרף איז לעבן ים. מיט יאָרן צוריק, ווען די יידן האָבן נאָך גע-לעבט אין זייער אייגן לאַנד, איז דאָ געווען אַ גרויסע שטאָט מיטן נאָמען: קיסריה.

די מענטשן פון „שדות-ים“ האָבן געאַרבעט אי אויף די פעל-דער, אי אויפן ים. פון די פעלדער האָבן זיי ארויסבאַקומען ברויט און פון דעם ים — פיש.

ווען חנה האָט געזען דאָס דאָרף האָט זי געזאָגט:
— דאָ וויל איך לעבן. איך האָב ליב דעם ים. דאָ איז דאָ אַ סך אַרבעט און איך וויל דאָ אַרבעטן.—
און חנה האָט זיך באַזעצט אין „שדות-ים“.

זי האָט אין שדות-ים שווער געאַרבעט. זי האָט געאַרבעט אין פעלד און איז אויך אַוועק מיט די פּישער אויפן ים. אין די אַוונטן האָט זי געלערנט די חלוצים צו זינגען נייע העברעישע לידער און פאַר זיי געלייענט אירע דערציילונגען. וואָס זי האָט דעמאָלט געשריבן. אַלע האָבן זי ליב געהאַט און אַלע האָבן וועגן איר גע-זאָגט: — אַ וואונדערלעך מיידל איז חנה, ניטאָ נאָך אַזוינע — די איינוווינער ²³ פון שדות ים האָבן זי געוואָלט אויסקלייבן פאַר דער אָנפירערין ²⁴ פון דאַרף, נאָר חנה האָט ניט געוואָלט הערן וועגן דעם.

— איך וויל אַרבעטן אויפן פעלד — האָט זי געזאָגט — דאָס איז מיין אַרבעט.

יב

סייזינען געקומען שלעכטע צייטן. ס'איז געווען די צווייטע וועלט מלחמה. היטלער האָט פארנומען כמעט אַלע לענדער פון אייראָפּע. אין יעדער לאַנד האָט ער געהרגעט די יידן. זיינע סאָל-דאָטן זיינען אויך אַריין קיין אונגערן.

חנה איז זייער טרויעריק געוואָרן. זי האָט נאָר געטראַכט וועגן איר מוטער, איר ברודער און אַלע יידן בכלל.

— ווי קען איך דאָ רואיק איינזיצן — האָט זי געזאָגט — ווען מיין מוטער איז דאָרט, אין אונגערן אין אַ גרויסער סכנה, ווען יידן ווערן אומגעבראַכט אין אַלע לענדער פון אייראָפּע?

זי האָט, טאָג ווי נאַכט געטראַכט ווי צו ראַטעווען איר מו-טער, איר ברודער און די יידן פון יענע לענדער.

— וואָס זאָל איך טאָן? וואָס זאָל איך טאָן? — האָט חנה זיך געפרעגט אין יענע טעג.

²³ Inhabitants.

²⁴ Leader.

זי האָט אָפֿט געשיקט בריוו צו איר מוטער, נאָר קיין ענטפער
איז נישט געקומען.

יעדן טאָג, נאָך דער אַרבעט, איז זי געגאַנגען צום ים, דאָרט
געזעסן און געטראַכט: — ווי אַזוי וועל איך אַריבער דעם ים, און
קומען קיין אונגערן?

אין די נעכט האָבן זיך איר געחלומט שרעקלעכע חלומות.
איינמאָל האָט זי געזען אין חלום: די נאַציש קומען אַריין צו זיי
אין שטוב אַריין אין בודאַפעסט. זיי שלאָגן איר מוטער און די
מוטער שרייט:

— מיין חנה, טאָכטער מיינע, וואו ביסטו?
און חנה האָט אַרויסגערופן פון שלאָף אַרויס — מאַמע, מאַמע
איך קום! — און זי האָט זיך אויפגעכאַפֿט.

ס'איז געווען פינצטער אין צימער. זי האָט געהערט דאָס גע-
רויש ²⁵ פון ים אין דער שטילקייט פון דער נאַכט, און ווי אַ קול
פון גאַט, וואָס רופט פון ים אַרויס: — חנה, שטיי אויף, גיי קיין
אונגערן, ראַטעווען דיין מוטער, ראַטעווען די יידן!
און חנה'ס האַרץ האָט געענטפערט: — איך גיי! איך גיי!

יג

אין אַ דאָרף, לעבן ים כנרת, האָט געלעבט אַ יונגערמאַן מיטן
נאָמען יואל. ער איז געקומען אַהין פון אונגערן. ווען די שלעכ-
טע צייטן זיינען געקומען, האָט יואל געוואָלט עפעס טאָן, כדי
צו ראַטעווען די יידן פון אונגערן און ער האָט אויך אַזוי גע-
טראַכט ווי חנה: — וואָס קען איך טאָן? —

איינמאָל איז יואל געקומען קיין שדות-ים. ער איז אַריינגע-
גאַנגען צו חנה'ן אין צימער אַריין און האָט איר געזאָגט: — איך
ווייל פאַרן קיין אונגערן צו ראַטעווען די יידן. —

²⁵ Noise, roaring.

— ס'איז גוט, וואָס דו ביסט געקומען, יואל — האָט חנה אויס-
 גערופן מיט פרייד — ווייל איך טראַכט אויך די גאַנצע צייט
 וועגן דעם. אַבער, ווי קענען מיר עס טאָן?—
 די ענגלישע אַרמיי זוכט מענטשן, וואָס קענען אונגעריש —
 האָט יואל איר דערציילט — זיי ווילן זיי שיקן קיין אונגערן אויס-
 צוגעפינען דאָרט די מלחמה סודות פון די דייטשן. מיר קענען זיי
 זאָגן, אַז מיר ווילן אַהין פליען.—
 אַ גאַנצע נאַכט האָבן חנה און יואל גערעדט וועגן דער זאַך.
 אינדערפרי זיינען זיי ביידע אַוועק, מיט אַן אויטאָ, פון שדות-ים,
 קיין ירושלים.

יד

זיי זיינען געקומען קיין ירושלים און אַוועק צו דער הויפט-
 קוואַרטיר פון דער אַרמיי. דער וועכטער פון הויז האָט זיי גע-
 פרעגט:

— וואָס ווילט איר?—

— מיר ווילן רעדן מיט דעם הויפט פון דער אַרמיי — האָט
 יואל געזאָגט.

— וועגן וואָס ווילט איר רעדן?—

— ס'איז אַ סוד²⁶.—

דער וועכטער איז אַוועק און איז באַלד צוריקגעקומען און
 געהייסן אַז זיי זאָלן אים נאַכגיין.

זיי זיינען אַריין צום עלטסטן פון דער ענגלישער אַרמיי אין
 ארץ ישראל.

— ווער זענט איר און וואָס ווילט איר? — האָט דער עלטסטער
 זיי געפרעגט.

יואל האָט געענטפערט:

²⁶ Secret.

— מיר זיינען געקומען פון אונגערן קיין ארץ ישראל. מיר האָבן דאָרט ברידער און שוועסטער. מיר ווילן זיי ראַטעווען פון די נאַציס. מיר קענען העלפן אי אונגערן אי ענגלאַנד. אין דער מלחמה קעגן די דייטשן. מיר ווילן, אַז איר זאָלט אונדז העלפן קומען קיין אונגערן.—

דער ענגלישער אָפיציר האָט געפרעגט:

— קענט איר רעדן, אונגעריש, לייענען און שרייבן אין דער שפראַך?

— יאָ, — האָבן ביידע געענטפערט.

— קענט איר גוט די שטאַט בודאַפעשט?

— יאָ — האָבן יואל און חנה געענטפערט — מיר האָבן דאָרט

אַ סך יאָרן געלעבט.

— קענט איר זיך אַראָפלאָזן מיט אַ פאַראַשוט פון אַן

עראָפלאַן?

— ניין — האָט יואל געזאָגט.

— אָבער מיר קענען זיך דאָס אויסלערנען אין אייניקע טעג...

— האָט חנה פאַרזיכערט.

דער אָפיציר האָט זיך געווענדעט ²⁷ צו חנה'ן און אַ מאַך

געטאָן:

— דו ביסט אַ יונג מיידל, ווי קענסטו פאַרן קיין אונגערן?...

די נאַציס וועלן דיך הרגענען. זיי הרגענען יעדן, וואָס קומט פון

דער ענגלישער אַרמיי און פּאַלט אַריין אין זייערע הענט.

— יאָ, איך ווייס דאָס — האָט חנה געענטפערט — אָבער איך

וויל דאָך פאַרן. וואָס טויג מיר מיין לעבן, אויב מ'הרגעט דאָרט

מיינע אייגענע?

— ניין, דו קענסט ניט פאַרן — האָט דער עלטסטער געזאָגט

²⁷ Turned.

— אויב דו וועסט אַרײַנפאַלן אין די הענט פון די נאַצײס, וועלן זײ
דיך פֿײַניקן און דו וועסט זײ אַלעס דערצײלן.—

— נײַן, נײַן! — האָט חנה אויסגעשרײען — אַפּילו אויב זײ
וועלן מײך הרגענען, וועל איך קײן זאַך נײט דערצײלן.
— דו ביסט אַ יונג מײדל... ווער ווײסט אויב דו וועסט לע-
בעדיק צוריק קומען.—

— נײַן, מײן האַר, איך בין נײט קײן קײנד — האָט חנה געזאָגט
איך קען טאָן גרויסע זאַכן, איך שרעק זיך נײט פֿאַר קײן שווע-
ריקײטן. נײטאַ קײן פחד אין מײן האַרץ. לאַז מײך, מײן האַר, טאָן
די זאַך — און איך וועל עס טאָן.—

חנה האָט גערעדט אירע ווערטער מיט מוט און זיכערקײט²⁸.
דער עלטסטער האָט געהערט אירע ווערטער און זיך גע-
וואונדערט, ער האָט נאָך אַזאַ מײדל נײט געזען; יאָ, — האָט ער
בײ זיך אין האַרצן געטראַכט — אַזאַ מײדל קען טאָן גרויסע זאַכן.
דער עלטסטער האָט נאָך אַ ווײל געטראַכט און דערנאָך גע-
זאָגט:

— גוט, אין אײניקע טעג אַרום וועט איר אַפּפּלען מיט אַן
עראַפּלאַן קײן אונגערן. אָבער פּריער דאַרפט איר זיך אויס-
לערנען אַראַפּלאַזן זיך מיט אַ פֿאַראַשוט און אויך קענען שײסן
מיט אַ ביקס.

חנה און יואל זײנען דערנאָך אַרויס פון דעם הויז.
— איצט איז מײן האַרץ פול מיט פּרײד — האָט חנה געזאָגט.

טו

אין אײניקע טעג אַרום איז דער עראַפּלאַן אַוועק אויפן וועג
קײן יוגאַסלאַוויע, נאָענט צו דער אונגערישער גרענעץ. אין עראַ-

²⁸ Self assurance.

פלאַן איז געזעסן חנה און נאָך צוויי יונגע בחורים, וואָס זענען געפלוּיגן צו ראַטעווען די יידן אין יוגאַסלאַוויע. איינער פון זיי האָט געהייסן ראובן און דער צווייטער — פּרץ. יעדערער פון זיי האָט געהאַט אַ פאַראַשוט און אַ ביקס. חנה האָט נאָך געהאַט אַ ראַדיאָ אויך. דורך דער ראַדיאָ וועט זי דאַרפן רעדן צו דעם אָפי-ציר אין דער ענגלישער אַרמיי אין ארץ ישראל.

ס'איז געווען פאַרנאַכט. דער עראָפּלאַן איז געפלוּיגן זייער הויך. זיי האָבן געזען דעם ים און דעם הימל. זיי זיינען געזעסן און האָבן ניט גערעדט. יעדערער פון זיי איז געווען פאַרטראַכט. געטראַכט וועגן ארץ ישראל, וועגן זייערע דערפער דאַרט. ווער ווייסט צי זיי וועלן זיי נאָך אַמאָל זען... וואָס וועט זיין אויב די נאַ-ציס וועלן זיי כאַפּן... און חנה האָט זיך געזאַרגט, ווי וועט זי גע-פינען איר מוטער אין בודאַפעסט...

פלוצים האָט זי אַ זאָג געטאַן:

— ראובן, פּרץ פאַרוואָס זיינען מיר אַזוי אומעטיק?²⁹ היינט איז אַ טאָג פון שמחה! מיר פליען איצט ראַטעווען אונדזערע ברי-דער. קומט, לאַמיר זינגען.—

און זיי האָבן אָנגעהויבן צו זינגען. זיי האָבן געזונגען ארץ ישראל לידער, לידער פון אַרבעט אין פעלד און אין דאַרף. עס איז געוואָרן פריילעך.

דער עראָפּלאַן איז ווייטער געפלוּיגן. ס'איז געוואָרן נאַכט, אָן ליכט, אָן אַ שיינ, פינצטער אויף דער גאַנצער וועלט. ס'איז אַוועק אַ שעה און נאָך אַ שעה און ווידער אַ שעה. ווען וועלן זיי שוין זיין אין יוגאַסלאַוויע?

פלוצים האָבן זיי דערהערט אַ קול:

— מיר זיינען אין יוגאַסלאַוויע! —

²⁹ Sad.

חנה, ראובן און פריץ זיינען אויפגעשטאנען. דורכן פענצ-
טערל פון עראָפלאַן האָבן זיי גאַרניט ניט געזען, נאָר די נאַכט.
חנה'ן האָט געקלאַפט דאָס האַרץ: טיק-טאַק-טיק....

נאַכאַמאָל האָט זי דערהערט דאָס קול:

— דאָ שפּרינגט איר אַראָפּ.—

חנה האָט אויסגעשריען:

— איך וועל זיין די ערשטע!—

מ'האַט אויפגעעפנט די טיר פון דעם עראָפלאַן און חנה האָט
אויסגערופן אויף אַ קול: — עם ישראל חי! —

זי איז ארויסגעשפרונגען דורך דער טיר. דער פאַראַשוט האָט
זיך צעעפנט און זי איז אַראָפּ — אַראָפּ, זי האָט גאַרניט ניט געזען.
פלוצים איז זי אַ פאַל געטאָן אויף דער ערד.

די ערשטע זאָך וואָס זי האָט געטראַכט איז געווען: וואו איז די
ביקס? וואו איז די ראַדיאַ? — די ביקס און די ראַדיאַ זיינען געווען
מיט איר.

— אַ, איך לעב! — האָט חנה אַ טראַכט געטאָן מיט פרייד —
איך בין אין יוגאַסלאַוויע איצט, אויף דער גרענעץ פון אונגערן.
מאַמע! מאַמע! אפשר וועל איך זיך גאָר אינגיכן זען...—

טז

ס'איז געווען פינצטער, נאָר חנה האָט געזען, אין דער פינצ-
טערניש, אַז זי געפינט זיך צווישן אַ סך ביימער. זי האָט גאַרניט
ניט געקענט זען אַ חוץ ביימער.

— וואו איז ראובן? וואו איז פריץ?—

זי איז געגאַנגען צווישן די ביימער און שטילערהייט גערופן:
ראובן! פריץ! ראובן! פריץ! — און ניט באַקומען קיין ענטפער.

וואָס זאָל זי טאָן? — האָט זי געטראַכט. זי קען נישט דאָס לאַנד.
זי קען נישט דעם וועג צו די פאַרטיזאַנען. וואָס וועט זיין אויב די
דייטשן וועלן זי געפינען?
פלוצים האָט זי דערהערט אַ קול:
— ח-נה... —

דאָס איז געווען ראובנס קול.
 מיט גרויס פרייד האָט זי צוריקגערוּפֿן: ראובן!...—
 — חנה!—
 —ראובן!—
 און אָט זעט זי אין דער פינצטערניש: אַ מענטש קומט...
 — ראובן, דו לעבסט?—
 — יאָ, און דו?—
 — איך לעב; ס'איז גוט וואָס דו ביסט דאָ. כ'האַב שוין מורא גע-
 האָט, אַז איך וועל דיך ניט געפינען.—
 — און וואו איז פּרץ?
 — איך ווייס ניט... לאַמיר גיין זען.
 פּלוצים האָבן זיי געהערט טריט פון אַ מענטשן, וואָס גייט
 צווישן די ביימער.
 — ראובן... אפשר זיינען דאָס דייטשן?—
 זיי האָבן זיך שטילערהייט אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד.
 באלד האָבן זיי דערזען, אַז פּרץ קומט.
 די פרייד איז געווען גרויס.
 עס איז אַוועק אַ שעה, און נאָך אַ שעה, נאָר די נאַכט איז נאָך
 ניט אַריבער. חנה, ראובן און פּרץ זיינען געזעסן און שטיל
 גערעדט.
 און אָט האָט אַ שיין געטאָן דער מאַרגנשטערן. צוביסלעך
 האָט אָנגעהויבן ליכטיק ווערן צווישן די ביימער. די נאַכט איז
 פאַרשוואונדן³⁰ ס'איז טאַג געוואָרן. זיי זיינען אַרויס פון צווישן
 די ביימער און געזען, אַז אַרום זיי זיינען בערג. קיין מענטש האָט
 זיך ניט באַוויזן אויף די בערג.
 פּלוצים האָבן זיי דערהערט אַ קול:
 — ווער זענט איר?—

³⁰ Disappeared.

זיי האָבן געזען, אַז צוויי מענטשן קומען. ווער זיינען זיי?
דייטשן? פּאַרטיזאַנען?

זיי האָבן גענומען די ביקסן אין די הענט אַרײַן.
— ווער זענט איר? — האָט ראובן געפרעגט די מענטשן.
מיר זיינען יוגאַסלאַווישע פּאַרטיזאַנען.
— שלום אייך! מיר זיינען פון ארץ ישראל.
— שלום אויך אייך! איר זענט אונדזערע ברידער. מיר האָבן
געוואוסט, אַז איר דאַרפט קומען. קומט מיט אונדז.
חנה, ראובן און פּרץ זיינען געגאַנגען מיט די פּאַרטיזאַנען
און געקומען צו אַ קליין הייזל אין די בערג.

יז

אין יענעם אינדערפרי זיינען אַ סך פּאַרטיזאַנען געקומען
צו דעם קליינעם הייזל. ראובן האָט זיי דערציילט וועגן דעם פליען
אין דעם עראָפּלאַן פון ישראל קיין יוגאַסלאַוויע, און די פּאַרטי-
זאַנען האָבן דערציילט וועגן זייערע מלחמות מיט די דייטשן.
נאַכט ביי נאַכט זיינען די פּאַרטיזאַנען אַוועק אין די בערג מלחמה
צו האַלטן מיט די דייטשן. זיי האָבן געהרגעט אַ סך דייטשן.
דעם גאַנצן טאָג און די גאַנצע נאַכט זיינען חנה, ראובן און
פּרץ געווען מיט די פּאַרטיזאַנען. אויפן צווייטן טאָג אינדערפרי
האָבן זיי פּלוצים דערהערט שיסערייען³¹.
זיי זיינען גיך אויפגעשטאַנען, אינאיינעם מיט די אַנדערע
פּאַרטיזאַנען, און אַרויסגעלאָפן.
פון די בערג זיינען אַנגעקומען זייער אַ סך דייטשן און האָבן
געשאָסן מיט ביקסן.
חנה האָט זיך אַ וואַרף געטאַן אויף דער ערד, גלייך ווי די אַנ-
דערע און געשאָסן פון איר ביקס.

³¹ Shots.

נאָר די דייטשן זיינען געווען זייער אַ סך און די פּאַרטיזאַנען
זייער ווייניק. ווען די דייטשן זיינען שוין געווען לעבן הויז האָט
דער אָנפירער פון די פּאַרטיזאַנען אַ געשריי געטאָן אויף אַ קול:
— צו די ביימער!

און אַלע פּאַרטיזאַנען זיינען אַרויס פון הויז און אַוועקגעלאָפּן
צו די ביימער. אויך חנה איז מיט זיי מיטגעלאָפּן. די דייטשן האָבן
געהאַלטן אין איין שיסן: טאָך, טאָך, טאָך...

חנה איז זייער גיך געלאָפּן. ביז זי איז אַריין צווישן ביי-
מער. ווען זי איז שוין דאָרט געווען, האָט זי פּלוצים דערזען, אַז
איר ראַדיאַ איז אַראָפּגעפּאַלן אויפן וועג.

— קענסט איצט מער גאָרניט ניט טאָן — האָט ראובן געזאָגט.
— ניין, — האָט חנה געזאָגט — איך וועל גיך לויפן זוכן די
ראַדיאַ.—

— ניין, חנה, — האָט ראובן געהייסן — די דייטשן שיסן, זיי
וועלן דיך הרגענען!—

נאָר חנה האָט אים ניט געפּאַלגט.³² זי איז אַרויס פון צווישן
די ביימער און איז ווייטער געלאָפּן. זי האָט געפונען די ראַדיאַ
אויף דער ערד, האָט זי זי אויפגעהויבן און זיך אומגעקערט צו
איר אָרט צווישן די ביימער.

— דו זעסט, — האָט חנה פריילעך געזאָגט צו ראובנען — די
דייטשן קענען מיר גאָרניט טאָן...—

— דו האָסט ניט קיין מורא פאַרן טויט, חנה! — האָט ראובן
געזאָגט.

— דאָס יידישע מיידל האָט אַ האַרץ פון אַ לייב — האָבן די
פּאַרטיזאַנען געזאָגט איינער צום צווייטן — ניטאָ נאָך אַזוינע! —

³² Obeyed.

א סך וואָכן זיינען אוועק. חנה איז די גאַנצע צייט געווען מיט די פּאַרטיזאַנען. אויך יואל איז געקומען פון ארץ ישראל און איז אויך געווען מיט זיי. די פּאַרטיזאַנען זיינען געגאַנגען פון איין באַרג צום צווייטן און פון איין דאָרף צום צווייטן און האָבן גע-פירט אַ סך קאַמפּן³³ מיט די דייטשן. חנה האָט אַנטייל גענומען אין אלע די קאַמפּן. די פּאַרטיזאַנען האָבן חנה זייער ליב געהאַט. דאָס ערשטע מאָל אין זייער לעבן האָבן זיי געזען אַזאַ וואונדער-לעך מיידל, ווי חנה איז געווען.

איינמאָל איז חנה געשטאַנען מיט די פּאַרטיזאַנען צווישן די בייער. פּלוצים האָבן זיי געזען, אַז אַ גרופּע דייטשישע סאָלדאַטן קומט צו זיי. די פּאַרטיזאַנען האָבן זיך אוועקגעלייגט אויף דער ערד, אויך חנה און ראובן האָבן זיך גיך אוועקגעלייגט. חנה האָט געזען ווי דריי דייטשן קומען. די דייטשן האָבן זיי ניט געזען. ראובן האָט גענומען די ביקס און געוואָלט שיסן. נאָר חנה האָט אים שטיל געזאָגט:

— ש... ש... ראובן, נאָך ניט, וואָרט אַ ווייל—.

האַט ראובן געזאָגט:

— אָבער זיי קומען דאָך... זיי וועלן אונדז דערהרגענען...

— נאָך אַ ווייל, ראובן, נאָך אַ ווייל—.

די דייטשן זיינען צוגעקומען נאָענט. זיי זיינען איצט געשטאַ-נען לעבן דעם בוים, וואו חנה איז דאָרט געווען באַהאַלטן. עס האָבן זיך דערהערט דריי שאַסן; טאַך, טאַך, טאַך! דאָס האָט חנה דריי מאָל אויסגעשאַסן.

דריי דייטשן זיינען געבליבן ליגן טויט אויף דער ערד.

חנה האָט געהרגעט אַ סך נאַציס אָבער זי איז די גאַנצע צייט

³³ Fights, battles.

געווען זייער טרויעריק. זי האָט געוואָלט נאָר איין זאָך: קומען קיין אונגערן. זי האָט געוואָלט ראַטעווען איר מוטער און די יידן אין דעם לאַנד, אָבער די פּאַרטיזאַנען האָבן געזאָגט: — עס זיינען דאָ צופיל דייטשן אויפן וועג קיין אונגערן. די סכנה איז זייער גרויס, חנה. —

אייןמאָל האָט חנה געהערט ווי איין פּאַרטיזאַן דערציילט דעם צווייטן:

— די דייטשן זיינען געקומען קיין בודאַפעסט און זיי הרגע-
נען דאָרט די יידן. —

— יא, איך האָב עס אויך געהערט — האָט דער צווייטער גע-
זאָגט — אָבער דערצייל עס ניט חנה'ן, זי האָט דאָרט איר מוטער.
אין יענעם אָונט איז חנה געקומען צו ראובנען און יואלן און
זיי געזאָגט: — איך גיי איצט קיין אונגערן.

— ניין, דו קענסט דאָס ניט טאָן — האָט יואל געענטפערט —
דער וועג איז פול מיט דייטשן. זיי וועלן דיך דערהרגענען.
און ראובן האָט געזאָגט:

— נאָך אַ וואָך, חנה, אַדער נאָך צוויי וואָכן און דו וועסט קע-
נען קומען קיין בודאַפעסט אָבער ניט איצט.
נאָר חנה האָט געטענהט:³⁴

— איר ווייסט דען ניט, די דייטשן זיינען אין בודאַפעסט. זיי
הרגענען די יידן. איך קען דאָ ניט בלייבן. איך גיי אַהין! —
ראובן און יואל האָבן זי זייער געבעטן: — חנה, ניט איצט. גיי
ניט איצט. —

חנה האָט געוויינט.
ס'איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס ראובן און יואל האָבן
געזען חנה'ן וויינען.

³⁴ Argued.

און ס'איז געקומען דער טאָג, אַ טאָג פון פּרייַד פאַר חנה. יענעם טאָג זיינען זיי אַוועק אין וועג אַריין, קיין אונגערן. זי האָט זיך געזעגנט מיט אַלע פאַרטיזאַנען. אַ סך פון זיי האָבן געוויינט, ווען זיי האָבן געהערט אַז זי פאַרלאָזט זיי. דער עלטסטער פון די פאַרטיזאַנען האָט איר געגעבן אַ בריוו צו די פאַרטיזאַנען אין אונגערן, וואָס דאַרפן זי ברענגען קיין בודאַפעסט:

אינדערפרי זיינען ראובן און חנה אַוועק קיין אונגערן: יואל איז אַהין אַוועק נאָך פריער. זיי זיינען געגאַנגען איבער די בערג. קיינער איז ניט געווען אויפן וועג. עס זיינען ניט געווען קיין ביי-מער אין דער גאַנצער סביבה ⁵⁵ און ניט קיין דערפער. זיי זיינען געגאַנגען און גערעדט וועגן דעם, וואָס חנה וועט טאָן, ווען זי וועט קומען קיין בודאַפעסט, ווי וועט זי געפינען יואלן — און זיי האָבן אויך גערעדט וועגן ארץ ישראל.

דערנאָך זיינען זיי ארויף אויף אַ שפיץ באַרג און דערזען פאַר זיך דאָס לאַנד אונגערן. — מײן האַרץ איז פול מיט פּרייַד — האָט חנה געזאָגט — באַלד וועל איך זען מיין מוטער. איצט גיי איך טאָן דאָס, וואָס איך האָב געוואָלט טאָן. —

ראובן האָט געזאָגט:

— ביסט אַ העלדיש מיידל, חנה. איך ווייס, אַז דו וועסט ראַ-טעווען אַ סך ייִדן. זיי געזונט, חנה. שלום! איך קער מיך אום צו די פאַרטיזאַנען. כּוועל דיך זען אין ארץ ישראל. —

חנה האָט אָנגעשריבן אַ בריוו, האָט אים געגעבן ראובנען און געזאָגט:

— גיב דעם בריוו צו די חברים אין שדות ים, ווען דו וועסט צוריקקומען קיין ארץ ישראל. זאָג זיי, אַז איך טראַכט די גאַנצע צייט וועגן זיי. שלום, ראובן. מירן זיך זען אין ארץ ישראל. —

⁵⁵ Surroundings.

— שלום, חנה! —

ראובן האָט זיך אומגעקערט צו די פּאַרטיזאַנען אין יוגאַס-
לאַוויע און חנה איז געגאַנגען ווייטער. אין איין האַנט האָט זי גע-
האַלטן אַ קוישל³⁶ מיט עסן און אין דער צווייטער האַנט די
ביקס און די ראַדיאַ. אויפן וועג האָט זי פון דערווייטנס געזען
דייטשן, איז זי אַריין צווישן די ביימער און דאָרט ווייטער געגאַנ-
גען, און זיי האָבן זי ניט געזען. דערנאָך איז זי צוגעקומען צו אַ
טייכל. זי האָט אויסגעטאַן אירע קליידער, זיי געטראָגן אויף אירע
הענט און אַריבער דאָס טייכל.

אין אַוונט איז זי געקומען אין אַ קליין דערפל. ס'איז געווען
אַן אונגעריש דערפל. אַ מאַן האָט זי געזען און געפרעגט:

— ווער ביסטו? און וואָס טוסטו דאָ? —

— איך בין געקומען זען דעם ברודער פון מיין פּאָטער. ווייס-
טו וואו דאָס הויז פון קושאַק איז? — האָט חנה געפרעגט אין אונ-
געריש.

דער מאַן האָט געמיינט, אַז זי איז אַן אונגעריש מיידל און
האָט איר געזאָגט:

— אַט דאָרט איז דאָס הויז פון קושאַק. —

חנה איז אַוועק צו דעם הויז. קושאַק האָט איר געעפנט די
טיר. זי האָט אים געגעבן דעם בריוו פון דעם עלטסטן פון די
יוגאַסלאַווער פּאַרטיזאַנען. ער האָט אים איבערגעלייענט און
געזאָגט:

— זיי געגריסט. איך האָב געוואוסט, אַז דו וועסט קומען. איך
בין אַן אונגערישער פּאַרטיזאַן. מאַרגן וועל איך גיין מיט דיר
קיין בודאַפעסט. —

³⁶ Basket.

די גאַנצע נאַכט איז חנה געווען ביי קושאַקן אין הויז. אינדער-
 פרי, איידער די זון איז אַרויס, איז זי אויפגעשטאַנען און אַוועק
 מיט דעם מאַן פונעם הויז, זיי זיינען געגאַנגען קיין בודאַפעסט.
 זיי האָבן ניט געוואָלט אַז עמיצער זאָל זיי זען, דערפאַר זיינען
 זיי ניט געגאַנגען אויפן הויפטוועג, נאָר דורך די פעלדער. זיי
 זיינען געגאַנגען אַ שעה און נאָך אַ שעה. פלוצים האָבן זיי דערזען
 דייטשישע סאַלדאַטן אויפן וועג. זיי האָבן זיך אַוועקגעלייגט
 אויף דער ערד, אויפן פעלד. אָבער די דייטשן האָבן זיי דערזען
 און זיינען צוגעקומען צו זיי. זיי האָבן געפרעגט חנה:

— וואָס טוסטו דאָ אין פעלד? —

— איך האָב ליב צו שפּאַצירן אין פעלד, אין אַ שיינעם טאָג.

37 Spy.

— און וואָס האָסטו אין דײַן האַנט? —
זײ האָבן איר אַ קלאַפּ געטאַן אויף דער האַנט און די ראַדיאַ
איז אַראָפּגעפאלן. אויף דער ערד.
— אַזוי! — האָבן די דײַטשן אויסגערופן — דו ביסט אַ
שפּיאַן! ³⁷ —

זײ האָבן זי געשלאָגן מיט די ביקסן און זי גענומען מיט זײ-
ער אויטאָמאָביל קײן בודאַפעסט.
חנה האָט די גאַנצע צײט געטראַכט: דאָס איז מײן סוף. זײ
וועלן מײך הרגענען. איך וועל די יידן ניט קענען ראַטעווען. אויך
מײן מוטער וועל איך ניט זען... אוי, גאָט, פאַרוואָס האָסטו מיר
דאָס געטאַן?

זײ זײנען אָנגעקומען קײן בודאַפעסט. אָט זײנען די גאַסן און
די הײזער פון דער שטאָט. חנה האָט זיך דערמאָנט די טעג. ווען
זי איז דאָ געווען מיט איר פאַטער און מוטער...
זײ האָבן זי געבראַכט צו דעם הויז פון דעם נאַציסן מיליטער.
דער אָפּיציר איז געזעסן אין צימער. ער האָט געהאַט אַ פנים פון
אַ חיה.

— ווי הייסטו? — האָט דער נאַצי הויך געשריגן.
חנה האָט ניט געענטפערט.
— ווער האָט דיך אַהער געשיקט? — האָט דער נאַצי גערע-
וועט ³⁸ ווי אַ חיה.

חנה האָט ניט געענטפערט.
דאָן האָט דער נאַצי אָנגעהויבן צו רעדן געלאָסן ³⁹.
— דו ביסט אַ יונג מײדל. דו ווילסט לעבן. מיר ווייסן. אַז דאָס
ענגלישע מיליטער האָט דיך אַהער געשיקט. צו זײן דאָ אַ שפּיאַן.
אויב דו וועסט מיר ענטפערן אויף אַלע מײנע פראַגעס, וועסטו
בלייבן לעבן. אויב ניט — וועסטו שטאַרבן. דו קענסט אונדז

³⁸ Raved. ³⁹ Quietly.

העלפן און זיך אליין העלפן. מיר זיינען גוט צו די אלע, וואָס
העלפן אונדז.—

חנה האָט רואיק געענטפערט:

— איר זענט חיות און ניט קיין מענטשן. איר האָט געהרגעט
מיליאָנען מענטשן אויף דער וועלט. איר האָט געהרגעט מיליאָנען
יידן און וועט מיך אויך הרגענען, איך ווייס דאָס.—

דער נאָצי האָט ווידער געלאָסן גערעדט:

— איך וויל דיך ניט הרגענען. דו ביסט אַ שיין מיידל. איך
האָב ליב שיינע מיידלעך. אויב דו וועסט אונדז אויסזאָגן, ווי
מירעדט דורך דיין ראַדיאָ צו דעם ענגלישן מיליטער — וועסטן
זיין פריי.—

חנה האָט גאַרניט ניט געענטפערט.

דער נאָצי האָט א רוף געטאָן:

— פרייץ! קורט!—

צוויי דייטשישע סאַלדאַטן האָבן געעפנט די טיר און זיינען

אַריין אין צימער. דער נאָצי האָט באַפוילן:

— דאָס יידישע מיידל וויל ניט רעדן. עפנט איר דאָס מויל!

די צוויי סאַלדאַטן האָבן זי אַנגעהויבן שלאָגן. זי איז געפאַלן

אויף דער ערד. זיי האָבן אויף איר געגאַסן וואַסער. חנה האָט

געעפנט די אויגן.

דער נאָצי האָט געשריגן:

— נו, איצט וועסטו רעדן?—

חנה האָט ניט געעפנט דאָס מויל. זי האָט נאָר אַ שאַקל גע-

טאָן מיטן קאַפּ אויף ניין.

— עפנט איר דאָס מויל! — האָט דער נאָצי ווידער גערעוועט.

פרייץ און קורט האָבן חנהן געשלאָגן איבערן פנים, איבערן

קאַפּ. געשלאָגן אָן רחמנות. חנה האָט ניט געוויינט, ניט געשריגן.

דריי מאָל איז זי אַוועקגעפּאַלן אויף דער ערד, ווי טויט. מ'האַט
אויף איר געגאַסן וואַסער און זי איז אויפגעשטאַנען, נאָר זי האָט
גאַרניט ניט געזאָגט.

מ'האַט זי אַוועקגענומען אין תּפּיסה ⁴⁰ אַריין.

חנה איז געווען פאַרשפּאַרט אין אַ צעל, אין תּפּיסה. יעדן טאָג
האַט מען זי געבראַכט צו דער נאַצי הויפּט-קוואַרטיר, ⁴¹ זי גע-
פרעגט אַ סך פּראַגעס און זי אַפּט געשלאָגן. זיי האָבן געוואַלט
וויסן ווי אַזוי מ'קען דורך דער ראַדיאָ רעדן צו דער ענגלישער
אַרמיי. נאָר חנה האָט ניט גערעדט און ניט געענטפּערט קיין
וואָרט.

חנה האָט זייער געליטן ⁴² אין תּפּיסה. זי האָט געהערט, אַז
די נאַצים הרגענען די יידן אין בודאַפּעסט און זי האָט גאַרניט
ניט געקענט טאָן. זי האָט געטראַכט וועגן איר מוטער, זי האָט זי
זייער געוואַלט זען. אָבער זי האָט געוואוסט, וואָס פאַר אַ סכּנה עס
איז, אויב די נאַצים וועלן זיך דערוויסן, אַז זי האָט אַ מוטער אין
בודאַפּעסט.

חנהס מוטער האָט גאַרניט געוואוסט וועגן דעם, וואָס עס
האַט זיך געטראַפּן ⁴³ מיט איר טאַכטער. זי האָט געמיינט, אַז חנה
איז אין ארץ ישראל און לעבט דאָרט בשלום.

אין איין אינדערפרי האָבן די נאַצים ווידער געבראַכט חנהן
פאַרן אַפיציר און ער האָט זי געפרעגט:

— ווילסטו זען דיין מוטער?—

חנה האָט ניט געקענט אפילו עפענען דאָס מויל. וואָס? זיי
האָבן זיך דערוואוסט ⁴⁴ ווער איר מוטער איז?

אַ גרויס געראַנגל ⁴⁵ איז פאַרגעקומען אין איר האַרץ. זי האָט
דאָך די גאַנצע צייט נאָר געטראַכט וועגן איר מוטער און גע-

⁴⁰ Jail.

⁴¹ General headquarters.

⁴² Suffered.

⁴³ Happened.

⁴⁴ Got to know.

⁴⁵ Struggled.

וואָלט זי זען און איצט — וואָס זאָל זי זאָגן? זאָגן יאָ — און זען די
מוטער?... ס'וועט אָבער זיין שלעכט. אויב די מוטער וועט קומען
אָהער. ניין, האָט זי ביי זיך באַשלאָסן.⁴⁶ זי וועט ניט זאָגן.

— איך האָב ניט קיין מוטער... — האָט חנה געזאָגט.
צוויי נאַציס האָבן געעפנט די טיר. אין צימער איז אַריינגע-
קומען חנה'ס מוטער. חנה איז געשטאַנען און זיך ניט געטאָן קיין
ריר. איר האַרץ האָט געקלאַפט — אָט איז די מוטער, די גוטע
מוטער, וואָס דו האָסט אַזוי ליב... אָט שטייט זי דאָ לעבעדיק...
ווי וואָלט איך געוואָלט זי קושן... רעדן צו איר...

נאָר חנה האָט זיך ניט גערירט פון אַרט.
— ווייסטו ווער די פרוי איז? — האָט דער נאַצי געפרעגט.
— ניין, איך ווייס ניט — האָט חנה געזאָגט — איך זע זי צום
ערשטן מאָל...—

— ווייסטו ווער דאָס מיידל איז? — האָט דער נאַצי געפרעגט
די מוטער.

די מוטער האָט אַ קוק געטאָן אויף איר טאַכטער — און זי
האָט פאַרשטאַנען....

— ניין... — האָט זי געזאָגט — איך ווייס ניט...
— גוט. — האָט געזאָגט דער נאַצי און איז אַרויסגעגאַנגען.
אויך די צוויי סאָלדאַטן זיינען אַרויסגעגאַנגען און האָבן צוגע-
מאַכט די טיר.

חנה און איר מוטער זיינען ביידע געבליבן אַליין אין דעם
צימער.

— מיין חנהלע! מיין חנהלע! — האָט די מוטער אויסגערופן
און איז צוגעפאַלן צו דער טאַכטער.
זי האָט חנהן געקושט און געוויינט.

⁴⁶ Decided.

— טאָכטער מיינע, פאַרוואָס האָסטו דאָס געטאָן? —
 — מוטער מיינע! מוטער! איך האָב געוואָלט טאָן עפעס גוטס...
 איך האָב געוואָלט דיך ראַטעווען, מאַמע!...—
 — אוי, טאָכטער, טאָכטער, איך זע, וואָס זיי האָבן דיר גע-
 טאָן...—
 — ס'מאַכט ניט אויס מוטער. מיר מוזן זיין שטאַרק... איך
 טראַכט איצט נאָר וועגן דיר, מאַמע... וואָס וועלן זיי טאָן?...
 פּלוצים האָבן די נאַציס געעפנט די טיר און געזען: חנה און
 די מוטער קושן איינע די צווייטע...

כב

טעג און וואָכן איז חנה געזעסן אין תּפּיסה. אויך איר מוטער
 איז געזעסן אין דער זעלבער תּפּיסה — נאָר אין אַן אַנדער צי-
 מער. מ'האָט חנהן ניט געלאָזט זען איר מוטער. זי האָט זיך אָבער
 געזען פון דער ווייטנס, דורך דעם פענצטערל און „גערעדט“ צו
 איר מיט די הענט.

זייער ביטערע טעג זיינען די טעג געווען פאַר חנהן. זי האָט
 אָבער ניט געוואָלט, אַז די נאַציס זאָלן זען, אַז זי איז טרויעריק.
 ווען איינער פון די נאַציס איז געקומען צו איר אין צימער אַריין
 האָט זי זיך געמאַכט ווי זי איז פּריילעך. אויך איר מוטער האָט זי
 געלאָזט וויסן, אַז איר איז גוט. טאָג טעגלעך האָט זי „גערעדט“ צו
 דער מוטער מיט די הענט, דורכן פענצטערל. זי האָט איר גע-
 זאָגט: „מוטער, זיי ניט טרויעריק, באַלד וועלן קומען די רוסן און
 עס וועט נעמען אַ סוף צו די דייטשן. מירן נאָך זיין אינאיינעם
 אין ארץ ישראל“.

זי האָט פאַרלאַנגט⁴⁷ מען זאָל איר געבן אַ תּנ"ך און זי האָט
 אין אים געלייענט די גאַנצע צייט. זי האָט אויך געשריבן לידער

⁴⁷ Demanded.

אין תפיסה. וועגן פאָלק ישראל און וועגן ארץ ישראל. זי האָט גע-
 זונגען אין צימער אויף אַ קול און די וועכטער פון תפיסה האָבן
 געהערט ווי זי זינגט און האָבן איינער צום צווייטן געזאָגט:
 — אַ מערקווירדיק⁴⁸ מיידל איז אַט דאָס מיידל. מיטלאָגט זי
 די גאַנצע צייט. באַלד וועט מען זי אפילו הרגענען און זי זינגט
 מיט פרייד...

⁴⁸ Extraordinary.

אלע אַרעסטירטע און אויך די וועכטער האָבן זי זייער ליב
באַקומען. זי האָט זיי דערציילט וועגן ארץ ישראל, וועגן די יידן,
וועגן דעם לעבן אין שדות ים און זיי האָבן גערן⁴⁹ זיך צוגעהערט
צו אירע ווערטער.

אין איין אינדערפרי האָט זיך געעפנט די טיר און אין צימער
איז אַריין דער נאַצישער אָפיציר מיט חנהס מוטער. דער נאַצי
האַט חנהן געזאָגט:

— מיר ווילן דו זאָלסט אונדז אויסזאָגן וואו זיינען די עראָ-
פלאַנען און די מיליטערישע קוואַרטירן פון די ענגלענדער אין
ארץ ישראל. אויב דו וועסט עס אונדז זאָגן איז גוט און אויב
ניט — וועלן מיר הרגענען דיין מוטער. —

— ניין, ניין, איך וועל זיי ניט לאָזן הרגענען מיין מוטער —
האַט חנה געטראַכט אין האַרצן — אָבער אויב איך וועל זיי זאָגן...
וועלן זיי אויסהרגענען אויך אלע יידן אין ארץ ישראל... —

חנה האָט געזען די גוטע אויגן פון איר מוטער און זי
האַט זיך געפרעגט: וואָס זאָגט די מאַמע? און די אויגן פון דער
מוטער האָבן געזאָגט: — ניין, חנה, זאָג זיי ניט! זאָל מען מיך
הרגענען און ניט אַזויפיל יידן. —

— ניין, איך וועל ניט זאָגן! — האָט חנה געענטפערט.
— זייער גוט האָסטו געטאָן, מיין טאָכטער. — האָבן די אויגן
פון דער מוטער צו איר געוואונקען.

די נאַצים זיינען אַרויס פון צימער, אינאיינעם מיט חנהס מו-
טער. זיי האָבן זי אָבער ניט געהרגעט.

⁴⁹ Gladly.

איינמאל איז מען געקומען און אוועקגענומען חנהן צו דעם געריכט-הויז.⁵⁰ דער גרויסער זאל פון געריכט איז געווען פול מיט מענטשן. אלע זיינען געווען דייטשישע און אונגערישע נא-ציס.

דער דייטשישער אפיציר איז אויפגעשטאנען און דערציילט: — אונדזערע סאלדאטן האָבן געפונען אַט דאָס יידישע מיידל, חנה סענעש, מיט אַ ביקס און אַ ראַדיאָ אין אירע הענט. די ענגלישע אַרמיי האָט זי געשיקט צו זיין אַ שפיטאל אין דעם לאַנד. זי האָט אונדז ניט געוואָלט דערציילן גאַרניט וועגן דער ענגלישער אַרמיי, אָבער מיט איר ראַדיאָ האָט זי געקענט זיך פאַרבינדן מיט די ענגלענדער און זיי אַרויסגעבן אונדזערע מי-

⁵⁰ Court house.

ליטערישע סודות. חנה סענעש איז אַ טאַכטער פון אונגערן און זי איז געקומען העלפן די פיינד פון איר לאַנד. חנה סענעש, די שפיאַנקע, דאַרף געטויט ווערן. זי איז אַ שונא פון איר לאַנד אונגערן. —

דערנאָך זיינען אויפגעשטאַנען נאָך אַנדערע מיליטערייליט און דערציילט ווי אַזוי זיי האָבן געפונען חנה אין פעלד, ווי אַזוי זיי האָבן זי געבראַכט אין דער תפיסה אַרײַן און ווי אַזוי זיי האָבן געפונען איר מוטער.

דער ריכטער איז אויפגעשטאַנען און געפרעגט:

— ווילסט עפעס זאָגן, חנה סענעש? —

חנה איז אויפגעשטאַנען. ס׳איז געווען שטיל אין געריכטזאַל.

אַלע אויגן זיינען געווען געווענדט צו איר. אַלע האָבן שוין גע- האַט געהערט וועגן דעם שיינעם, העלדישן מיידל, זיי האָבן גע- לייענט וועגן איר אין די צייטונגען און איצט זיינען זיי געקומען זי זען. חנה האַט גערעדט געלאַסן:

— איך בין ניט געקומען שלעכטס טאָן די אונגערן אין דעם

לאַנד. איך האָב אַ סך יאָרן געלעבט דאָ און איך ווייס, אַז די מענטשן זיינען גוטע מענטשן. איך בין געקומען זיי העלפן און זיי ראַטעווען פון די נאַציס, וואָס זיינען חיות, וואָס האָבן אומגע- בראַכט מיליאָנען פון מיין פּאָלק, די יידן. איר קענט מיך הרגענען, אָבער איך ווייס, אַז איך האָב געטאָן בלויז גוטס. נאָר העלפן האָב איך געוואָלט און ראַטעווען. איר קענט הרגענען נאָך און נאָך יידן, אָבער אייער סוף וועט קומען. —

און זי האַט הויך אויסגערופן: ס׳איז שוין ניט ווייט די צייט

און די נאַציס וועלן אומקומען אין דער מלחמה! —

— דאָס פּאָלק ישראל לעבט! ארץ ישראל וועט לעבן! עס

ישראל חי! —

חנה האָט געענדיקט אירע ווערטער און זיך אַוועקגעזעצט.
די ריכטער זיינען אַרויס פון זאַל. דערנאָך זיינען זיי צוריק-
געקומען און דער עלטסטער פון די ריכטער איז אויפגעשטאַנען
און געזאָגט:

— חנה סענעש. דו וועסט שטאַרבן! —

כד

נאָר איין נאַכט נאָך איז זי געווען אין איר צעל. אין תפיסה.
דאָס איז געווען די לעצטע נאַכט אין לעבן פון חנה. זי האָט גע-
בעטן אַ דערלויבעניש צו זען איר מוטער, נאָר מ'האַט איר אָפגע-
זאָגט. די גאַנצע נאַכט איז זי געזעסן און געלייענט דעם תנ"ך. זי
האַט געטראַכט וועגן איר לעבן. זי האָט זיך דערמאַנט די ווערטער,
וואָס איר פאָטער האָט איר געזאָגט, פאַר זיין טויט:

— חנה, איך וויל דו זאַלסט טאָן גרויסע זאַכן פאַר דער
מענטשהייט. —

— האָב איך געטאָן עפעס אַ גרויסע זאַך? —

... גאָט ווייסט... אויך דער טאַטע ווייסט עס... איך האָב גע-
וואַלט, זייער געוואַלט, טאָן...

זי האָט נאָך אַמאָל אַ טראַכט געטאָן וועגן ארץ ישראל. זי
האַט אַזוי ליב דאָס לאַנד. זי וועט עס אָבער מער ניט זען.

זי האָט אָנגעשריבן צוויי בריוו. איין בריוו צו דער מוטער און
איינעם צו די חברים אין ארץ ישראל.

צו דער מוטער האָט זי געשריבן:

גוטע מאַמע,

איך בין ניט געווען קיין גוטע טאַכטער. אָבער דו ווייסט,
אַז כ'האַב געוואַלט טאָן נאָר גוטס. איך האָב דיך ליב מיט
מיין גאַנץ האַרץ...

דיין חנה.

און צו די חברים אין ארץ ישראל האָט זי געשריבן:
כ׳האָב ניט באַוווּזן ⁵¹ צו טאָן, וואָס איך האָב געוואָלט. שיקט
נאָך מענטשן. איך שטאַרב אין אונגערן אָבער מיין האַרץ
איז אין ארץ ישראל.

חנה.

אינדערפרי, איז אין צימער אַריין דער נאַצישער אָפיציר. —
גוט מאַרגן! — האָט ער געזאָגט.
חנה איז ניט אויפגעשטאַנען און האָט ניט געענטפערט.
ער האָט גענומען רעדן:
— חנה, היינט וועסטו שטאַרבן. אויב דו ווילסט לעבן, דאַרפֿ-
סטו בעטן מען זאָל דיר מוחל זיין. איך מיין, אַז אויב דו וועסט
בעטן מיזאָל דיך באַנגעדיקן ⁵², וועסטו ניט שטאַרבן. —
חנה איז אויפגעשטאַנען און געזאָגט:
— פון נאַציס בעט איך גאַרניט! —
דער נאַצי איז אַרויסגעגאַנגען. עס זיינען אריינגעקומען צוויי
וועכטער און גענומען חנהן.

כה

אין תפיסה הויף איז געשטאַנען אַ גרויסער בוים. אַהין האָבן
די וועכטער געבראַכט חנהן. זי איז געשטאַנען לעבן דעם בוים.
דריי סאַלדאַטן מיט ביקסן זיינען געשטאַנען פון דערווייטנס, זיי-
ערע ביקסן געצילט ⁵³ אויף חנהן.
דער נאַצי איז צוגעגאַנגען און געוואָלט פאַרבינדן אירע
אויגן, נאָר זי האָט אים דערלאַנגט אַ קלאַפּ איבער דער האַנט און
אויסגערופן:
— אַוועק! איך וויל שטאַרבן מיט אַפענע אויגן. —

⁵¹ Succeeded. ⁵² Pardon ⁵³ Aimed.

זי איז געשטאנען און אירע אויגן זיינען געווען אָפֿן. זי האָט
נאָך איינמאַל געזען דעם הימל. די זון... און אַ גרויס ליכט איז
געווען אין אירע אויגן...
די ביקסן האָבן געשאָסן. חנה איז געפּאַלן טויט אויף דער
ערד.

כו

נאָך דער מלחמה איז קאָטערינאַ סענעש. חנהס מוטער. גע-
קומען קיין ארץ ישראל. אויך גיורא מיט זיין פרוי זיינען געקו-
מען לעבן אין ישראל.
טאָג ווי נאָכט האָט די מוטער געטראַכט וועגן איר טאָכטער
חנה. זי האָט געדענקט דעם טאָג. ווען חנה האָט איר געזאָגט:
— איך וויל לעבן אין מיין לאַנד. דאָס לאַנד וואו מיינע ברי-
דער. די יידן לעבן און אַרבעטן דאָרט.—
— איצט פאַרשטיי איך דיינע ווערטער. טאָכטער מיינע—האָט
די מוטער געטראַכט — איצט בין איך געקומען צו דיר. נאָר דו
ביסט ניטאָ. טאָכטער מיינע... „מיין אָרט איז אין ארץ ישראל“.
אָזוי האָסטו געזאָגט. חנהלע. וועט מען דיך צוריקברענגען פון
דאָרטן. פון יענער ערד. צו דיין אָרט אין ארץ ישראל?...—
און עס איז געקומען דער טאָג און חנה איז צוריקגעקומען...
זעקס יאָר זיינען אַוועק פון דעם טאָג. וואָס די נאַציס האָבן
חנהן געהרגעט. אויפן הויף פון דער תּפּיסה. אין בודאַפּעסט.
אין אַ פּרילינג טאָג. אין יאָר 1950. פאַר פּסח. איז געקומען אַ
קריגס שיף פון ישראל צו דעם חיפה־ר ברעג. אסך מענטשן זיי-
נען געקומען באַגעגענען די שיף. צווישן זיי איז אויך געווען קאַ-
טערינאַ סענעש און איר זון גיורא מיט זיין פרוי.
די שיף האָט געבראַכט דעם אַרון מיט חנהס ביינער.

די מוטער האָט זיך איצט דערמאָנט דעם פּרילינג טאָג, ביי
דעם ברעג ים פון דער שטאָט טריעסט:

...דו וועסט קומען, מוטער, אַ יאָ? ... דו וועסט אינגיכן קו-
מען? ... אַזוי האָסטו געזאָגט, טאָכטער. און איך בין ניט גיך גע-
נוג געקומען, חנה, מיין מיידעלע...

מ'האָט אַראָפּגענומען דעם אַרון פון דער שיף. אַלע האָבן
אַראָפּגעלאָזט די קעפּ מיט ווייטיק, ליבשאַפט און טיפּן רעס-
פעקט.

און אויך אין דעם טאָג, ווי דעמאָלט ביים ברעג ים אין
טריעסט, ווי אין דער תּפּיסה אין בודאַפעסט, זיינען ניט געווען
קיין טרערן אין דער מוטערס אויגן, נאָר איר האַרץ האָט גע-
ווינט...

פון חיפה האָט מען דעם אַרון ⁵⁴ געפירט קיין ירושלים. אויפן
וועג איז דער אַרון געבליבן אַ ווייל אין שדות-ים, אין די פעל-
דער, וואָס חנה האָט אַזוי ליב געהאַט, דאָרט וואו זי האָט געאַר-
בעט און געזונגען און געבראַכט פּרייד די איינוווינער פון דעם
אַרט. פון שדות-ים האָט מען דערנאָך געבראַכט דעם אַרון קיין
ירושלים, צום הר הרצל, דער בית הקברות ⁵⁵ פון די ישראל
העלדן. דאָרט האָט מען חנהן מקבר געווען ⁵⁶, לעבן דעם קבר
פון הרצלען. דאָרט האָט געפונען איר אייביקע רו די העלדין פון
אונדזער צייט: חנה סענעש!

⁵⁴ Casket.

⁵⁵ Cemetery.

⁵⁶ Buried.